

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСАДИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 3(22), с. 158–161

Розглядаються основні політико-організаційні засади державної молодіжної політики, яка є основним підґрунтям планування та практичної реалізації соціальної політики стосовно дітей, сім'ї та молоді. Йдеться про основні принципи, складові та механізми практичної реалізації такої політики.

Державна молодіжна політика в новітній Україні має лише близько двадцятилітню історію і виглядає як малодосліджений науковий, соціальний феномен, хоча в Україні маємо чимало публікацій з цього приводу таких вітчизняних дослідників, як Є. Бородін, О. Балакірева, М. Головатий, В. Головенько, Н. М. Комарова, О. Корнієвський, Я. Немирівський, М. Перепилиця, О. Яременко.

Науково-теоретичного узагальнення модель державної молодіжної політики вперше набула у монографії М. Головатого “Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення” [11]. На загальному тлі ця праця вирізняється найбільш комплексним і системним підходом. На підставі аналізу досвіду формування та реалізації молодіжної політики в Україні в 70–80 роках та сучасної молодіжної політики за рубежом М. Головатий запропонував ефективну концепцію державної молодіжної політики, в основу якої покладено концептуально новий — партнерський, побудований на довірі і взаємній підтримці — тип відносин держави і молоді.

Насамперед М. Головатий запропонував таке загальне концептуально-політичне, соціальне визначення поняття (терміна) “державна молодіжна політика”: “Державна молодіжна політика — це: 1) система ідей, теоретичних положень про місце і роль молоді, молодого покоління в суспільстві; 2) практична діяльність суб'єктів такої політики; 3) частина політики держави щодо соціалізації молодих громадян і відтворення трудових ресурсів; 4) механізм відносин держави з молоддю

щодо реалізації її інтересів, запитів, потреб” [12, 252–253].

Зрозуміло, що таке визначення не є однозначним. Більш точну уяву про нього можна скласти, якщо враховувати особливості такої державної політики: а) державна молодіжна політика сповна не тотожна молодіжній політиці загалом, оскільки йдеться про основний суб'єкт цієї політики — державу; б) суб'єктами державної молодіжної політики є не лише держава, її органи виконавчої влади, а й політичні партії, громадські організації та об'єднання, профспілки, соціальні інститути (науки, освіти, культури тощо), окремі громадяни, інші структури політичної системи суспільства. Отже, більш об'ємно і диференційовано державна молодіжна політика — це пріоритетний і специфічний напрям діяльності держави, її органів з метою створення певних умов і соціальних гарантій для соціального становлення і розвитку молоді, її самореалізації в особистих та суспільних інтересах.

Принципово важливо чітко визначити мету державної молодіжної політики. Це передусім забезпечення рівності прав і обов'язків, соціальної перспективи молоді поряд з іншими соціальними групами (але не за їх рахунок); соціальний захист молоді, розв'язання її соціально-економічних проблем, створення для юнаків і дівчат необхідних стартових можливостей для влаштування їхнього життя, адаптації в ньому; підтримка і стимулювання основних суспільно корисних ініціатив молоді, її організацій, рухів; активна участь молоді,

молодіжних організацій та об'єднань у здійсненні державних і громадських справ, розв'язанні своїх проблем.

Оскільки молодь — невід'ємна частина суспільства, а вік молодої людини лише тимчасовий, перехідний стан, державна молодіжна політика реалізується з урахуванням взаємозалежності, спадкоємності поколінь [1; 10; 11; 13].

Якщо вести мову про політико-правове забезпечення практичної реалізації державної молодіжної політики, то за роки перед появою нової України вже було проведено значну роботу щодо створення законодавчо-нормативної бази. Формування ювенального законодавства України розпочалося ще наприкінці так званого радянського періоду. Законом Союзу РСР від 16 квітня 1991 р., зокрема, “Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР” було визначено правову основу для розвитку відповідного законодавства всіх радянських республік й Української РСР зокрема. Верховна Рада СРСР ввела в дію цей Закон з 1 липня 1991 р. У постанові з цього приводу Верховним Радам союзних республік пропонувалося прийняти на основі загальносоюзного відповідні законодавчі акти, що передбачають відповідне соціально-економічне, організаційне та правове забезпечення державної молодіжної політики [10]. Треба, однак, зазначити, що фактично цей Закон реально і не почав діяти — розпався СРСР.

Підвалини державної молодіжної політики у вигляді загальних положень, мети, завдань, принципів, головних напрямів, а також механізмів формування та реалізації в уже незалежній Україні було закладено прийняттям Верховною Радою України Декларації “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (15 грудня 1992 р.) [13] та Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [1].

Декларація визначила місце державної молодіжної політики в діяльності держави, головні її завдання та принципи здійснення. Було названо вік громадян, на яких поширюється державна молодіжна політика: спочатку він обмежувався 15–28 роками, а в 1999 р. Верховна Рада України зменшила нижній поріг, визначивши його 14 роками. Державна молодіжна політика також поширюється на подружжя, в яких вік чоловіка та жінки не перевищує 30 років, або на неповні сім'ї, в яких мати чи батько віком до 30 років [1].

Зазначимо, що базисними документами світового масштабу щодо визначення суті та прак-

тичних завдань молодіжної політики, зокрема державної молодіжної політики, є загальна декларація прав людини (10 грудня 1948 р.), Конвенція про права дитини, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. та інші документи, які ратифіковані Україною. Турбота про молодь — важлива складова діяльності ООН. У 1965 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла спеціальну Декларацію про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги і взаєморозуміння між народами. У липні 1970 р. в ООН було проведено Всесвітню Асамблею, а в 1985 р. під егідою ООН — Міжнародний рік молоді під девізом “Участь. Розвиток. Мир”. Чимало питань стосовно сучасної молоді розглянуто і вирішено Комісією ООН з питань освіти, науки і культури.

Державна молодіжна політика безпосередньо в Україні має власні, специфічні напрями і принципи реалізації. Наведено основні напрями:

- розвиток і захист інтелектуального потенціалу молоді, поліпшення умов і створення гарантій для здобуття молоддю освіти, спеціальної професійної підготовки та перепідготовки;
- забезпечення зайнятості молоді, її правового захисту з урахуванням економічних інтересів, професійних і соціальних можливостей суспільства;
- створення умов для оволодіння духовними і культурними цінностями українського народу та для безпосередньої участі молодих людей в їхньому відродженні й розвитку охорони та відтворення навколишнього природного середовища;
- формування у молоді почуття національної гідності, патріотизму, готовності захищати суверенітет України;
- охорона здоров'я молоді, формування у неї глибокої потреби в духовному і фізичному розвитку, вжиття інших заходів, які забезпечували б збереження і зміцнення генофонду народу України.

Ці напрями державної політики, з одного боку, детермінуються інтересами і потребами молоді, особливостями її соціалізації, зміни поколінь, а з іншого — потребами соціуму, а відтак, держави. Крім Декларації “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (1992 р.), Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (1993 р.), державна молодіжна політика в Україні деталізується в законах “Про освіту”, “Про зайнятість населення”, “Про фізичну культуру і спорт”, “Про

альтернативну (невійськову) службу”, “Про молодіжні (дитячі) громадські організації”, “Про туризм”, “Про об’єднання громадян”, “Про колективне сільськогосподарське підприємство”, “Про загальний військовий обов’язок і військову службу”, “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” та ін. Головними функціями державної молодіжної політики в Україні є створення гарантованих соціально-економічних, політичних та інших необхідних стартових умов для соціалізації молоді; реалізація проблем, запитів, інтересів молоді не за рахунок інших соціальних груп суспільства; координація зусиль усіх державних органів, партій, організацій, об’єднань, рухів, соціальних інститутів суспільства щодо забезпечення умов для розвитку і самореалізації молоді; соціальний захист груп молоді, які неспроможні самостійно розв’язувати власні проблеми чи полегшити своє життя [2; 4; 15].

Як специфічний, пріоритетний феномен державної молодіжної політики в Україні здійснюється переважно у двох напрямках: соціально-економічному; політичному. Перший охоплює основні сфери життєдіяльності молодої людини: навчання, професійну підготовку і працю, побут, дозвілля — все, що сприяє її соціалізації; другий пов’язаний із формуванням громадянської позиції, розвитком активності молодих людей, їх ціннісних орієнтацій, стійких норм моралі.

Державна молодіжна політика охоплює два рівні: близькі орієнтири у реалізації та самореалізації молоді й віддалені, перспективні, розраховані на тривалий час. Суттєвим засобом реалізації державної молодіжної політики є загальнонаціональні, державні та регіональні програми: “Діти України”, “Планування сім’ї”, “Молодь”, “Національна програма боротьби із захворюванням на СНІД”, “Освіта, професійна підготовка і адаптація молоді”, “Милосердя”, “Соціальна адаптація молоді”, “Молода сім’я”, “Житло” та ін. [2; 4; 15].

Наведемо принципи державної молодіжної політики:

- а) участі (суб’єктами розроблення і практичної реалізації такої політики є сама молодь, її організації та об’єднання);
- б) представництва (молодь входить до владних структур, політичних партій, об’єднань, організацій інших суб’єктів політичного процесу, політичної системи суспільства);
- в) гарантій (надання державою молодим громадянам необхідного мінімуму соціальних послуг і гарантій щодо здобуття освіти, фізичного і духовного розвитку, професійної

підготовки та зайнятості, самореалізації у сферах суспільного життя);

- г) соціальної компенсації (правовий і соціальних захист молодих людей, які за своїм соціальним статусом, станом здоров’я, підготовленістю до життя неспроможні подбати про себе (діти з неповних і багатодітних сімей, сироти, молоді інваліди та ін.));
- д) пріоритету (підтримка і реалізація найважливіших молодіжних програм, проектів, заходів, що розв’язують найпекучіші проблеми молоді).

Державна молодіжна політика є реальною і результативною за високої довіри молоді, допомоги їй у “життєвому старті”, виховання (формування ціннісних орієнтацій і світогляду). Виховання розглядається при цьому не як просте передання молоді від старших поколінь певного досвіду, знань, умінь, навичок, а як складна взаємодія поколінь.

Основними сферами реалізації державної молодіжної політики є соціально-економічна, політична, духовна та сімейно-побутова.

Об’єктивним і суб’єктивним чинниками державної молодіжної політики, обов’язковою умовою поступального розвитку суспільства є сама молодь, молодіжний рух [7; 13].

Процес практичної реалізації державної молодіжної політики в Україні, як і в інших пострадянських, постсоціалістичних країнах, має також багато суперечностей, що здебільшого є об’єктивними. Цьому є декілька пояснень.

1. Державна молодіжна політика — це не лише бажання держави, а й можливості: вона впроваджується з урахуванням реальних ресурсів України, зокрема, в соціально-економічній сфері, показники якої у 90-х роках зазнали втрат на рівні 42 % ВВП. Цілком природно, що таким зменшенням можливостям держави відповідає і державна молодіжна політика, яка реалізувалася також у зменшеному обсязі.

2. Навіть за послабленого ресурсного потенціалу Україна цілком могла б розраховувати на ефективнішу державну молодіжну політику, якби на рівні управлінської ланки пододала інертність, бюрократизованість і корпоративний лобізм. Це пов’язано з необхідністю єдності дій усіх суб’єктів молодіжної політики.

3. Наукове забезпечення державної молодіжної політики можна було б суттєво посилити, особливо в частині аргументованої концептуалістики. Бо деколи за деревами безмежної кількості найрізноманітніших емпіричних фактів українською не просто розгледіти ліс переконливого виснов-

ку, пропозиції, теорії чи хоча б евристичної гіпотези — тобто те, що забезпечувало б необхідний приріст наукового знання, виправдовувало б функціональне призначення науки і надавало б політиці впевненості з метою реформування чинної державної молодіжної політики під кутом приведення її у відповідність до вимог сучасності, до інтелектуальних, культурних і соціально-економічних можливостей сучасної України. В цьому плані також є відповідні прорахунки.

4. Українському політикуму і владним інституціям слід було б громадянськи відповідальніше реагувати на науковий доробок, реалії соціальної практики, аби не складалося враження, що політика та наука — це мимобіжні прямі, котрі, з огляду на мимобіжність, не перетинаються. Це важливо брати до уваги ще й тому, що саме на засадах відповідних наукових розробок, у контексті реальних вимог часу державна молодіжна політика й має вдосконалюватися, особливо в частині механізмів її практичної реалізації.

За всі роки незалежності України основним державним координуючим органом щодо практичної реалізації державної політики стосовно дітей, сім'ї, молоді були Міністерство України у справах сім'ї та молоді, Державний комітет у справах молоді, спорту та туризму, Державний комітет у справах сім'ї та молоді [5–9].

Варто зважати й на те, що державна молодіжна політика в Україні має власний механізм практичної реалізації, який складається із системи спеціальних державних органів, служб, які мають безпосередньо втілювати її в життя, передусім соціальних служб для молоді.

Практичну координацію всіх питань реалізації державної молодіжної політики забезпечують Національна Рада з питань молодіжної політики при Президентові України, Комітет Верховної Ради України з питань молодіжної політики, фізичної культури і спорту [3].

Література

1. Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" від 15 грудня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 16.
2. Закон України "Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки" від 18 листопада 2003 р. № 1281 // Голос України. — 2003. — 16 груд.
3. Про Національну раду з питань молодіжної політики: Указ Президента України від 3 грудня 1995 р. № 1129 // Уряд. кур'єр. — 1995. — 9 груд.
4. Про Національну програму "Діти України": Указ Президента від 18 січня 1996 р. № 63 // Уряд. кур'єр. — 1996. — 25 січ.
5. Про Положення про Міністерство України у справах сім'ї та молоді: Указ Президента України від 4 грудня 1996 р. № 1164.
6. Про Положення про Державний комітет України у справах сім'ї та молоді: Указ Президента України від 16 червня 1999 р. № 664 // Офіц. вісн. України. — 1999. — № 24.
7. Про Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України: Указ Президента України від 31 травня 2000 р. № 740 // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 22.
8. Про Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді: Указ Президента України від 6 лютого 2004 р. № 166 // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 6.
9. Про утворення державного департаменту молодіжної та сімейної політики і Державного департаменту туризму: постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2001 р. № 509 // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 20.
10. Бородін Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004 рр.): Монографія. — Д.: Герда, 2006.
11. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. — К.: Наук. думка, 1993.
12. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота: Термінолог.-понятійний слов. — К.: МАУП, 2005.
13. Декларація "Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" // ВВР України. — 1993. — № 16.
14. Державна молодіжна політика в Україні: Слов. термінів нормат.-прав. актів / Авт.-упоряд. Є. І. Бородін. — Д.: Герда, 2002.
15. Національна комплексна програма "Молодь України": Проект / М-во України у справах сім'ї та молоді. — К., 1997.

Формування і практична реалізація державної молодіжної політики значною мірою залежать від усвідомлення її суті, особливостей, формування політико-правових засад та механізмів здійснення.

Формирование и практическая реализация государственной молодежной политики существенным образом зависят от понимания ее сути, особенностей, формирования политико-правовых основ и механизмов осуществления.

Formation and practical realisation of the state youth policy essentially depend on understanding of its essence, features, formation of political and legal bases and accomplishment mechanisms.

Надійшла 17 червня 2009 р.